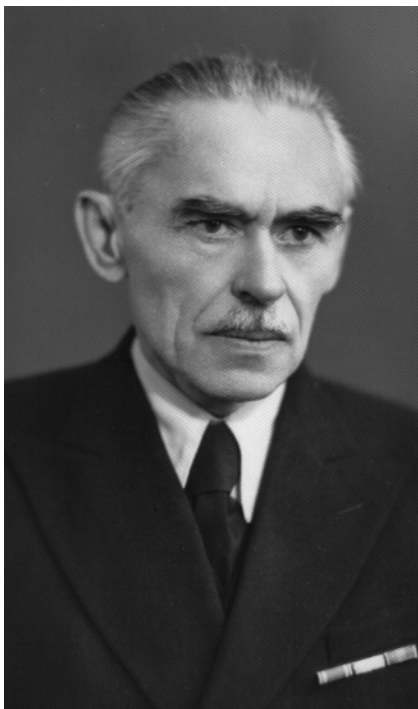

ІСТОРІЯ НАУКИ

ФЕДІР ПИЛИПОВИЧ МАЦКОВ **(1897-1977)**

1 лютого 2012 р. виповнилося 115 років від дня народження визначного українського вченого-фізіолога рослин і педагога, доктора біологічних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР, заслуженого діяча науки УРСР Федора Пилиповича Мацкова.

Ф.П. Мацков народився 21 лютого 1897 р. у м. Острозьку Воронезької губернії. У 1915 р. вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Московського університету, де встиг закінчити два курси. Лихоліття громадянської війни не дозволило йому завершити вищу освіту у Москві. Лише в 1922 році він закінчив Харківський сільськогосподарський інститут, здобувши фах агроном-хіміка. Його перша посада – лаборант Харківської обласної сільськогосподарської дослідної станції. Перші кроки в науці Ф.П. Мацков зробив під керівництвом першого завідувача кафедри агрохімії, відомого вченого-агрохіміка, доктора сільськогосподарських наук, професора М.А. Єгорова, а завершив аспірантську підготовку в лабораторії видатного

вченого-ботаніка і фізіолога рослин, академіка АН УРСР В.М. Любименка. Першу наукову роботу «Опыты по химической переработке изюмских фосфоритов и вегетационный анализ полученных фосфатов» було опубліковано в 1925 р. У цей період ним був розроблений оригінальний для того часу швидкий метод визначення жаростійкості рослин.

З 1928 р., працюючи в Українському інституті прикладної ботаніки у Харкові заступником завідувача відділення, Ф.П. Мацков проводив дослідження з фізіології цукрового буряка. Зокрема, ним були опубліковані роботи «Физиологические исследования над свекловицей», «Материалы к вопросу о физиологических пределах накопления сахара в сахарной свекле», «Влияние периодического освещения на работу ассимиляционного и ферментативного аппарата сахарной свеклы» та інші. У 30-х роках минулого століття Ф.П. Мацков виконав цикл наукових праць з фізіології хлібних злаків. За сукупністю праць йому присуджено науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук без захисту дисертації. Паралельно з працями агрофізіологічного напрямку учений проводив різнопланові дослідження фотоперіодизму. На підставі експериментальних і літературних матеріалів, які зібрано впродовж 10 років, він підготував та успішно захистив у 1939 році дисертацію «Досвід застосування історичного методу аналізу явищ фотоперіодизму у рослин» й отримав науковий ступінь доктора біологічних наук. У даній роботі ґрунтовно було показано важливу роль кількості та якості світла в процесі формування фотоперіодичної адаптації рослин.

У перші дні війни 1941 р. у Харківському сільськогосподарському інституті під командуванням професора Ф.П. Мацкова створили професорський загін, правофланговим у якому були видатний вчений-грунтознавець, академік АН УРСР та ВАСГНІЛ О.Н. Соколовський і член-кореспондент АН БССР професор П.С. Пищимука та загін доцентів й аспірантів під командуванням професора Л.М. Клецького і доцента Г.Д. Дахнюка. Нарикінці листопада 1941 р. науково-педагогічний персонал інституту евакуювали до м. Катта-Курган Самаркандської області Узбецької РСР, в складі якого був і заступник директора з навчальної та наукової роботи професор Ф.П. Мацков. У серпні 1944 р. проведено реевакуацію інституту, а восени цього ж року роботи з відновлення навчально-виробничої бази і організації навчального процесу. За наказом Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР 2 жовтня 1944 р. розпочався навчальний про-

ІСТОРІЯ НАУКИ

цес в інституті. Заступником директора з навчальної та наукової роботи було затверджено професора Ф.П. Мацкова.

У 1945-1949 рр. Федір Пилипович одночасно очолював також відділ Українського науково-дослідного інституту лісового господарства. У наступні роки його наукові інтереси були сконцентровані на вивченні фізіологічних основ позакореневого живлення рослин, що знайшло відображення у більш ніж 30 наукових працях, в тому числі в монографії «Внекорневое питание растений» (1957). У ній з позицій системного підходу викладено експериментальні дані щодо функціонування можливих механізмів поглинання і транспорту поживних речовин, якіносять на поверхню листків рослин у вигляді водних розчинів, впливу позакореневого живлення на перебіг фізіологічних процесів, стійкість проти хвороб, величину та якість врожаю.

В серії багаторічних досліджень Ф.П. Мацков показав стимулюючий вплив позакореневого живлення разом з деякими агротехнічними заходами на фотосинтетичний апарат, активність ферментів, процеси дихання, росту та розвитку рослин залежно від тривалості вегетаційного періоду. У підсумку розроблено науково-практичні рекомендації з позакореневого живлення польових та плодово-ягідних культур.

2 липня 1948 р. професора Ф.П. Мацкова обрано членом-кореспондентом АН УРСР. В 50 – 60 роках він виконав серію важливих фундаментальних досліджень з фізіології і біохімії гетерозису кукурудзи. Впродовж 1949-1961 рр. учений обіймав посаду завідувача лабораторії Українського науково-дослідного інституту рослинництва, селекції та генетики (Харків).

З 1934 до 1975 р. професор Ф.П. Мацков завідував кафедрою фізіології рослин і мікробіології Харківського сільськогосподарського інституту імені В.В. Докучаєва, де під його науковим керівництвом здійснено фундаментальні дослідження метаболізму елементів мінерального живлення із застосуванням радіоактивних ізотопів, а з 1960 р. – стабільних. У 1963 р. Федір Пилипович опублікував навчальний посібник «Физиология растений» українською і російською мовами для студентів агрономічних спеціальностей сільськогосподарських вузів, а також уперше організував лабораторію позакореневого живлення рослин, що активізувало даний напрям у сільськогосподарській науці.

Член-кореспондент АН УРСР Ф.П. Мацков автор і співавтор понад 100 праць, з яких 80 експериментальних. Він створив визнану наукову школу фізіологів рослин, серед його учнів 4 доктори і 31 кандидат наук, дисертаційні роботи яких фокусувались на вивченні фотоперіодичної реакції, розробленні й удосконаленні способів оптимізації позакореневого живлення рослин.

Водночас він проводив активну науково-організаційну роботу як член редколегії і редакційної ради науково-теоретичного журналу «Физиология растений», член українських хімічного і ботанічного товариств та депутат районної ради м. Харкова.

Постать Ф.П. Мацкова не залишилась у забутті, йому були притаманні відданість улюбленій праці, простота у спілкуванні, людяність, щирість, широка ерудиція і висока працездатність. Він був взірцем інтелігентності й гуманності, вимогливим до себе та своїх учнів.

За видатні заслуги у підготовці кадрів і науково-дослідній роботі Ф.П. Мацкова відзначено високими нагородами колишнього СРСР, серед яких два ордени Леніна, орден Трудового червоного Прапора, орден «Знак Пошани», медалі. В 1967 р. йому присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки УРСР».

Ф.П. Мацков визначний український вчений-фітофізіолог ХХ століття, який заслужив велику повагу і шану за життя, добру й довгу пам'ять учнів та послідовників.

© 2012 р. І. П. Григорюк

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(Київ, Україна)*